

матичності, якою повсюдно визначалося їхнє витворення. Досягнення цього розуміння видається необхідним кроком у напрямі до деідеологізації сучасної історичної думки та до забезпечення її політичної незаангажованості у майбутньому.

1. Ferguson A. *Utter Antiquity. Perceptions of Prehistory in Renaissance England*. – London, 1993.
2. Geooffrey of Monmouth. *The History of the Kings of Britain*. – London, 1975.
3. Гальфрід Монмутський. *История бриттов. Жизнь Мерлина*. – М., 1984.
4. Kenyon J. *The History Men: The Historical Profession in England since the Renaissance*. – London, 1983.
5. MacDougal H. *Racial Myth in English History*. – Hanover, 1982.
6. Gransden A. *Historical Writing in England c. 550 to 1307*. – NY, 1996.
7. Dudo of St. Quentin. *History of the Normans*. – NY, 1998.
8. Albu E. *The Normans in their Histories: Propaganda, Myth and Subversion*. – NY, 2001.
9. Warren M. *History on the Edge: Excalibur and the Borders of Britain, 1100 – 1300*. – Minneapolis, 2000.
10. Huppert G. *The idea of Perfect History: Historical erudition and historical philosophy in Renaissance France*. – Chicago, 1970.
11. Bietenholz P. *Historia and Fabula: Myths and Legends in Historical Thought from Antiquity to the Modern Age*. – Leiden, 1994.
12. Brown E. *The Trojan Origins of the French: The Commencement of a Myth's Demise, 1450 – 1520 // Medieval Europeans: studies in ethnic identity and national perspectives in Medieval Europe*. – NY, 1998.
13. Jones E. *The English Nation: The Great Myth*. – Sutton Publishing, 2003.
14. Polydore Vergil's *English History*. – Vol. I. – London, 1846.
15. Levy F. *Tudor historical thought*. – Toronto, 2004.
16. Guy J. *The Tudor Age // The Oxford History of Britain*. – Oxford, 2001.
17. Bray G.L. *Documents of the English Reformation*. – Cambridge, 2004.
18. Armitage D. *The ideological origins of the British Empire*. – Cambridge, 2000.
19. Federico S. *New Troy: Fantasies of Empire in the Late Middle Ages*. – Minneapolis, 2003.
20. Prestwich M. *Edward I*. – Berkeley, 1988.
21. Curran J. *Roman invasions: The British history, Protestant Anti-Romanism and The Historical Imagination in England, 1530 – 1660*. – Delaware, 2002.
22. Foucault M. «Society Must Be Defended». *Lectures at the College de France, 1975 – 1976*. – NY, 2003.
23. *The Puritan revolution: a documentary history / Ed. by S. Prall*. – London, 1969.
24. Ivic C. *Mapping British identities: Speed's Theatre of the Empire of Great Britaine // British identities and English Renaissance Literature / Ed. by D. Baker, W. Maley*. – Cambridge, 2002.
25. Helgerson R. *The Land Speaks: Cartography, Chorography and Subversion in Renaissance England // Representing the English Renaissance / Ed. by S. Greenblatt*. – Berkeley, 1983.
26. Hastings A. *The Construction of Nationhood. Ethnicity, Religion and Nationalism*. – Cambridge, 2004.
27. Kumar K. *The Making of English National Identity*. – Cambridge, 2003.
28. Гобсбаум Е. *Вступ: винаходження традиції // Винайдення традиції / За ред. Е. Гобсбаума і Т. Рейнджера*. – К., 2005.

Ischenko D.W. *The myths about the common origin in the political discourses of the early modern England*. The issue is devoted to the problem of the political employment of the myths about the Common origin as the most important factor of the modern political and national identity formation. The problem was examined on the basis of the early modern England political discourses.
Key words: myths of common descent (origin), political and national identities, the myth of Trojan origins, Anglo-Saxonism, Englishness and Britishness.

С. С. Дідик

СТВОРЕННЯ ТОРГІВЕЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА ПІВДЕННО-ЗАХІДНОМУ ПОРУБІЖЖІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В СЕРЕДИНІ XVIII ст. (до історії Новослобідського козацького полку)

Стаття розглядає проблему розвитку торгівельної інфраструктури Російської імперії в контексті історії Новослобідського козацького полку. Новослобідський козацький полк був військовим формуванням, організованим російською владою на південно-західному порубіжжі імперії. Створюючи полк, уряд намагався поставити під свій контроль маси українського населення і залучити його до військової служби. Згодом уряд вирішив використати полк для всебічного освоєння краю, в тому числі і для розбудови торгівельної інфраструктури на південному заході.

Ключові слова: торгівельна інфраструктура, Російська імперія, Новослобідський козацький полк.

У XVIII ст. Російська імперія перетворилася на могутню державу. Вона просунулася на південь, до Чорного моря, поступово підкорюючи і колонізуючи Дике поле. Одним з важливих елементів господарського освоєння було запровадження торгівельних відносин і розвиток торгівельної інфраструктури на порожніх територіях. Одним з таких форпостів та інструментів розширення російської торгівельної експансії на південно-західному порубіжжі російської імперії виступили Новослобідський козацький полк і його столиця-фортеця Св. Єлизавети.

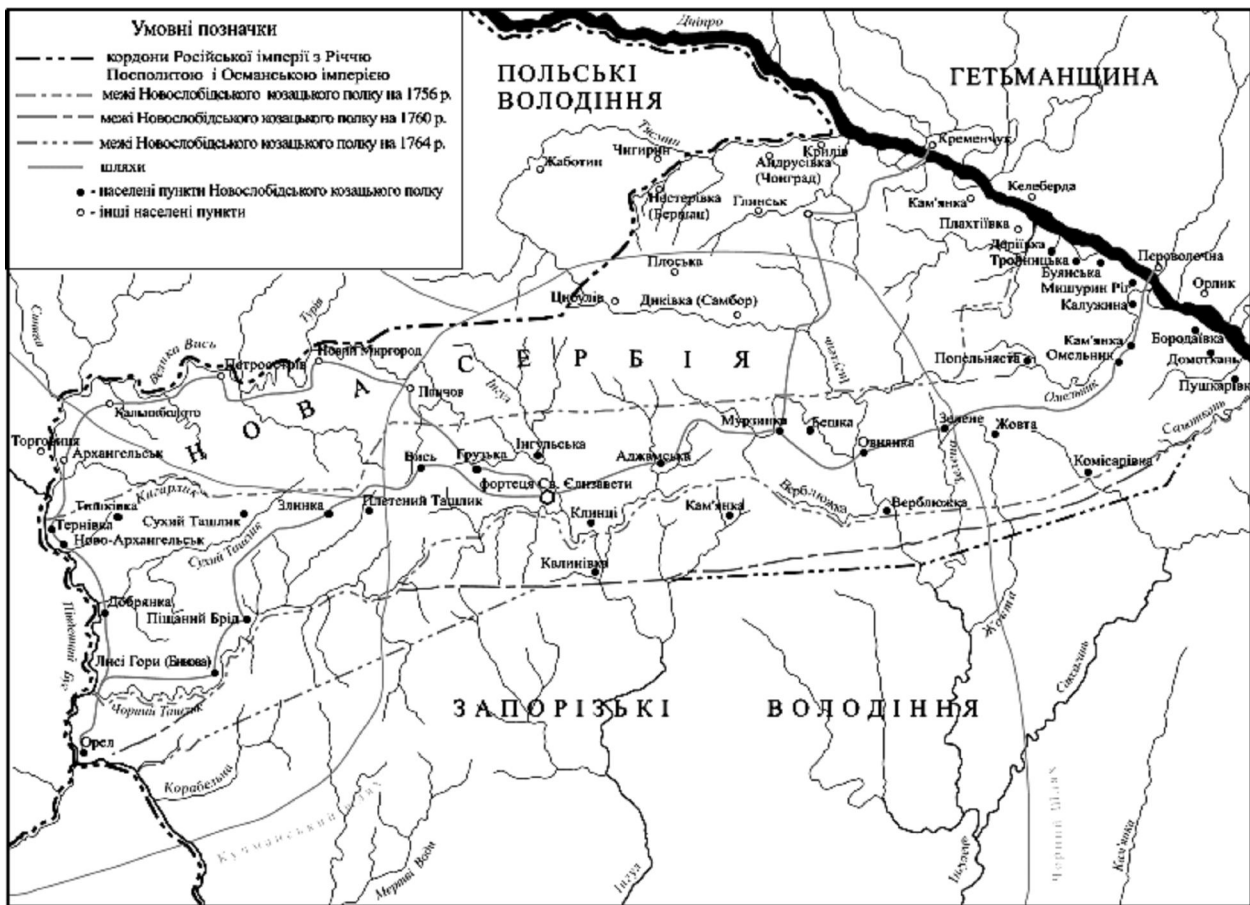
Новослобідський козацький полк був військовим формуванням, організованим російською владою на частині територій “Задніпровських місць” – на Правобережжі України між ріками Дніпро і Південний Буг. Створюючи полк, уряд намагався поставити під свій контроль маси українського населення “Задніпровських місць”, які після утворення Нової Сербії починають втечі за кордон – на турецько-татарські та підпольські українські території [1, 351-352] (Див. Карту 1). Спочатку це населення було залучене до військової служби, а саме – до охорони південно-західного кордону. Згодом, коли кількість населення почала зростати, уряд вирішив використати полк для всебічного освоєння краю, в тому числі і для розбудови торгівельної інфраструктури на південному заході.

Висвітлюючи історію Новослобідського полку, історики приділяли недостатню увагу внеску новослобідського населення в розвиток торгівельної інфраструктури південно-західного порубіжжя Російської імперії. В різні часи цією проблемою цікавилось небагато дослідників. Серед них можна назвати В. Ястребова, Д. Яворницького, М. Тищенко, С. Шамрая. Проте, вони не вживали поняття “інфраструктура” і не розглядали розбудову торгівельної інфраструктури в контексті історії Новослобідського полку. Саме це і визначило мету нашої статті. Досліджуючи місце Новослобідського полку в торгівельній інфраструктурі того часу, нами залучено широке коло джерел. Серед опублікованих – “Полное собрание законов Российской империи” та “Сенатский Архив”. Неопубліковані – це матеріали: Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського (фонди “Архів фортеці Св. Єлизавети” та “ЗООИД”); Центрального державного історичного архіву України, м. Київ (фонди “Генеральна військова канцелярія”, “Київська губернська канцелярія” та “Канцелярія гетьмана К. Розумовського”).

Виникнення Новослобідського полку і Нової Сербії сприяло розвитку торгівельної інфраструктури на південно-західному порубіжжі імперії. Оселення людною на неосвоєних і диких землях поставило перед

Карта 1. Новослобідський козацький полк і Нова Сербія 1756–1764 рр.

російським урядом проблему виживання цього населення в сурових умовах степового простору, не кажучи вже про його забезпечення певним необхідним мінімумом товарів і речей. Для вирішення цієї проблеми, уряд обрав два варіанти. По-перше, надав козацтву і деяким іншим категоріям населення податкові пільги і торговельні привілеї. Поступово частина людності втягнулася в торгівлю, купувала все необхідне за кордоном, привозячи в Новослобідський полк і Нову Сербію, забезпечуючи населення необхідним мінімумом продуктів і товарів. По-друге, звернув увагу на можливості розвитку інфраструктури в цьому регіоні, що сприяло залученню до торгівлі не тільки місцевих мешканців, а й купців з-за кордону.

До торговельної інфраструктури XVIII ст. можна віднести: географічне положення; шляхи сполучення і комунікації, броди, переправи, мости; певний укріплений пункт і системи форпостів, митниць, карантинів і застав; складські приміщення і мережа установ, які забезпечували купівлю-збут товарів. Всі ці компоненти були наявні в Новослобідському формуванні, що дозволило йому зайняти чільне місце в торговельній інфраструктурі Півдня України. Новослобідський полк займав вигідне географічне положення. Він межував на сході з Гетьманщиною, на півночі – з Новою Сербією, на півдні – з Запоріжжям, на заході – з Польщею, а на південному заході – з турецько-татарськими володіннями. Окрім того, володіння Новослобідського полку перетинали важливі шляхи сполучень. Через територію полку проходив відомий Чорний шлях і його відгалуження – Кучманський шлях. Чорний шлях (Польський, Шпаків; у турків – Чорна Іслах) починався з Перекопського перешийка і доходив до Варшави. Він йшов уздовж Інгульця, перетинав

кордони Новослобідського полку, доходив до Інгулу, Тясмину, Росі [1, 558-559]. Після цього повертав на захід і розходився на три відгалуження. Одне з них – Кучманський шлях, проходило по території новослободжан (Див. карту 1).

Штаб-квартира полку – фортеця Св. Єлисавети – знаходилася на перехресті торговельних шляхів з Чорноморського узбережжя в глиб Росії і була добре укріпленим форпостом, який зміг би контролювати ці шляхи. В середині XVIII ст. Єлисаветинська фортеця була чи не єдиним торговельним пунктом на півдні України [2, 83]. Усвідомлюючи важливість фортеці Св. Єлисавети і території Новослобідського поселення взагалі, в 1762 р. на рівні Сенату розглядався проект надвірного радника Лодигіна, який запропонував розширити обсяги торгівлі з Туреччиною, Німеччиною і навіть Італією не через посередника – Польщу, а напряму – через територію Новослобідського полку. Торгівля через землі полку дозволила б російському купецтву не сплачувати мита полякам [3, 135-137].

На території Новослобідського полку були і шляхи місцевого значення. В ділових документах Новослобідської канцелярії ми зустрічаємо термін “тракт” [4, 18]. Під цим терміном мався на увазі добре відомий всім мешканцям шлях. Посланців з листами відправляли саме такими “трактами”. Слободи сполучалися через ці “тракти” (Див. карту 1). Найбільш вагомими шляхами: 1) з фортеці Св. Єлисавети на Кременчук; 2) з фортеці Св. Єлисавети на Новомиргород (резиденція Новосербського корпусу); 3) з Новомиргорода до Архангельська; 4) з Архангельська до Орла; 5) з фортеці Св. Єлисавети до Орла; 6) з фортеці Св. Єлисавети до фортеці Перемо-

лочної. Хоча ці шляхи існували в першу чергу для поштової комунікації, ними ж перевозили свої товари місцевці та іноземні купці [5, 49-49зв.].

Оцінивши вигідність географічного положення і наявність крупних шляхів сполучень на території Новослобідського поселення, уряд відкрив митниці і побудував застави, форпости, мости, переправи. Тим більше, що частину цих турбот уряду можна було перекласти на плечі козацтва. На території полку здавна існували переправи, перевози, мости і греблі. Неподалік від Дніпра функціонували греблі Боравизного і Стрілецька [6, 38]. Мішуригорізька переправа була відома ще з кінця XVII ст. На ній переправлялися з Переволочною через Дніпро до Мишуринового Рогу. Романківська переправа існувала напроти о-ва Великого і с. Романкового [7, 230]. Досить відомим був перевіз в слободі Орел. Його навіть планували використати для розширення торгівлі з закордоном [5, 49-49зв.; 3, 135-137]. Переправа через р. Інгул була у с. Лелеківка, а у с. Інгульська Кам'янка функціонувала переправа через р. Кам'янку [8, 16-17]. Було і кілька відомих бродів, якими переходили ріки. Так, на Бузі був здавна відомий Вітовтів брід – нижче гирла Синюхи. Вище Південного Бугу йшов Синюшин брід – через р. Синюху. Притоки Інгульця – Кам'янка, Бешка були досить мілкі, тому теж мали броди [5, 49-49зв.; 7, 235-237].

Козацька старшина була зацікавлена в розвитку інфраструктури, отримуючи від цього певний економічний зиск. Старшина і заможні козаки полку самотужки будували переправи, греблі, мости і збирали з проїжджих людей податок – “мостовщину”. Так, на р. Зелений міст збудував сотник П. Кот, на р. Інгул – сотник Овнянки М. Авраменко, на р. Аджамці – сотник Ф. Вовк, а підпрапорний слободи Мурзинки Г. Скепа збудував греблю на р. Мурзинці [10, 34; 11, 264].

Намагаючись поставити під контроль торгівлю, на території Новослобідського поселення уряд відкривав митниці, зокрема 1755 р. у слободах Добрянці і Злинці. Безпосередньо у фортеці Св. Єлизавети також функціонувала митниця [12, 45; 13, 1-2а; 14, 481-482; 15, 52, 57-59]. Для боротьби з небезпечними хворобами за кожною митницею закріплювався один лікар. У XVIII ст. різні епідемії і важкі хвороби були поширеним явищем. Тому невдовзі споруджено карантинний будинок у м. Архангельську (територія Нової Сербії), а 1764 р. організований додатковий карантинний будинок у слободі Добрянці [5, 49-49зв.; 12, 1-5; 13, 1-2а; 14, 317-318, 481-482; 15, 52-53, 54-59]. Пізніше для зручності купців, які просувалися територією Новослобідського поселення були розглянуті пропозиції щодо відкриття додаткових митниць. 1763 р. Сенат наказав відкрити митниці в Орлі, Комісарівці, Юхівці. Так, слобода Орел була обрана не випадково. Вона розташовувалася на південно-західному кордоні Новослобідського полку і межувала з польськими і турецько-татарськими територіями. Митниця в Орлі дозволяла контролювати товарообіг і стягувати значні мита. У слободі також функціонував перевіз через р. Південний Буг, що було зручно для переправи купецтва [15, 52-53].

Для охорони купців з товарами і запобіганню провозу контрабандного товару в 1754 р. на території Новослобідського поселення були утворені форпости і застави, які простяглися через всю територію полку від слободи Пушкарівки – до слободи Орел. Ці застави і форпости мали затримувати купців-контрабандистів і боротися з ватагами гайдамаків, які часто здійснювали напади на козацькі слободи і купців. На території Новослобідського полку існували близько 15 таких форпостів, хоча роботи зі спорудження форпостів і застав йшли мляво.

Було погано організоване постачання робітників усім необхідним. Не було можливості будувати міцні військові споруди, тому обмежилися копанням вогких землянок. Не всі форпости мали належні укріплення [16, 1-2а; 17, 1-7].

Найміцнішою була фортеця Св. Єлизавети, хоча будували її досить повільно і кілька разів роботи згорнули через дипломатичні ускладнення з Туреччиною. В 1769 р. татари здійснили зухвалий рейд колишньою територією Новослобідського полку і Нової Сербії. Вони грабували села і слободи, а коли підійшли під мурі Єлизаветинської фортеці, то не наважилися брати її штурмом [18, 581-585; 19, 64-65, 450-451, 552, 585-586; 20, 168-174, 188]. У фортеці населення могло почувати себе більш-менш безпечно. Купці також могли бути спокійні за свої товари. Крім того, в фортеці Св. Єлизавети були збудовані великі складські приміщення, без яких ніяк не могла обійтися жодна фортеця. На цих складах купці могли накопичувати і зберігати свої товари. Поступово фортеця перетворилася на значний торгівельний пункт південно-східного регіону, де можна було купити або продати хліб, худобу, тканини та інші товари [21, 1].

Наявність регулярно функціонуючих ярмарків і постійно діючих крамниць і лавок забезпечували активний товарообмін між місцевими і прибулими купцями. 1754 р. Сенат дозволив ярмарки на території фортеці Св. Єлизавети в такі дні: 1) 5 вересня – день Св. Пророка Захара і Св. Єлизавети; 2) 1 січня – тобто, після Нового року; 3) 23 квітня – день Св. Георгія Переможця; 4) 28 (29) червня – день Св. Петра і Павла [22, 3-6]. На ці ярмарки прибували купці з Росії, Польщі, Молдавії, Криму, Туреччини. На ярмарку торгували продуктами землеробства і тваринництва, полотном, парусиною, вольною, вином [2, 82-83; 14, 233]. Поступово кількість ярмарків зростала, в тому числі й у козацьких слободах [5, 49-49зв.; 23, 77]. Так, 1765 р. на території колишнього Новослобідського полку нараховувалося вже 12 ярмарків. Указом від 18 лютого 1765 р. зафіксовано, що ярмарки відбувалися щороку у фортеці Св. Єлизавети – 4; слободах Орел – 2, Мурзинка – 3, Мішуригорізька – 3 [5, 49-49зв.; 11, 290]. Ми припускаємо, що 1764 р. на території Новослобідського формування функціонували близько 10 ярмарків.

Окрім ярмаркової, мала місце і стаціонарна торгівля. При фортеці, а пізніше в Єлисаветграді функціонували крамниці і лавки. Так, лавки при фортеці тримали греки, які торгували в основному бакалією, хлібом, тютюном, горілкою і волоським вином [24, 673-674]. Свої лавки і крамниці при фортеці Св. Єлизавети мали росіяни-розкольники. В 1757 р. бургомістр Г. Звенигородський звітував про кількість населення, яке мешкало навколо фортеці Св. Єлизавети, згадавши 14 “торгов і построек” – лавки і крамниці, з яких – 5 належало російським старовірам [25, 1-1зв; 26, 11].

Слід окремо зупинитися на організації збуту спиртних напоїв. На ярмарках і базарах при фортеці Св. Єлизавети активно торгували “гарячим вином” [27, 15-15зв.]. Для реалізації горілчаних виробів на території полку функціонувала мережа шинків і інших “питейних” закладів. Шинки будували і утримували заможне козацтво і старшина. Указом від 14 серпня 1761 р. полкової старшині і сотникам було офіційно дозволено мати млини, хутори, винокурні і шинки. Для утримання полку в кожній козацькій слободі наказувалося мати шинок [28, 33]. З цих шинків збирали гроші на поточні витрати полку і на утримання полкової адміністрації [29, 81]. Якщо врахувати, що в полку було 20 сотень і близько 40 поселень, можна уявити доволі розгалужену мережу з купівлі-продажу спиртного.

Враховуючи наявність усіх компонентів, притаманних торгівельній інфраструктурі середини XVIII ст., а також можливість залучити людські ресурси для розбудови і обслуговування інфраструктури, можна сказати, що Новослобідському полку належало вагоме місце в планах уряду щодо розширення торгівельної експансії. За наказом уряду, населення полку активно використовувалося в процесі розбудови торгівельної інфраструктури. І хоча населення було змушене виконувати розпорядження уряду, в деяких випадках окремі категорії населення навіть намагалися отримати з цього зиск.

1. Українське козацтво: Мала енциклопедія / Ф.Г. Турченко та ін. – К.; Запоріжжя, 2002.
2. Історія міст і сіл Української РСР: У 26 т. – Кіровоградська обл. – К., 1972.
3. Сенатский Архив. – Т. 12. – СПб., 1907.
4. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського (далі – ІР НБУ). – Ф. IX. – Оп. 1. – Спр. 325.
5. ІР НБУ. – Ф. IX. – Оп. 1. – Спр. 1951.
6. Пивовар А.В. Поселення задніпрських місць до утворення Нової Сербії в документах середини XVIII ст. – К., 2003.
7. Яворницький Д.І. Вольності запорозьких козаків. – Дніпропетровськ, 2002.
8. ІР НБУ. – Ф. X. – Оп. 1. – Спр. 15325.
9. ІР НБУ. – Ф. X. – Оп. 1. – Спр. 15326.
10. ІР НБУ. – Ф. IX. – Оп. 1. – Спр. 2108.
11. Шамрай С. До історії залюднення Степової України в XVIII ст. (Кривіщина і Лизаветчина) // Записи історично-філологічного відділу ВУАН. – 1929. – Кн. XXIV.
12. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДАУ). – Ф. 51. – Оп. 1. – Спр. 2546.
13. ЦДАУ. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 2692.
14. Полное собрание законов Российской империи (далі – ПСЗРИ). – Т. XIV. – СПб., 1830.
15. Тищенко М. Форпости, митниці та карантини на західному пограниччю, в зв'язку з зовнішньою торгівлею України в XVIII в. // Історико-географічний збірник. – Т. 4. – Б. м., 1931.
16. ЦДАУ. – Ф. 269. – Оп. 1. – Спр. 1248.
17. ЦДАУ. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 13378.
18. ПСЗРИ. – Т. 13. – СПб., 1830.
19. Сенатский Архив. – Т. 9. – СПб., 1901.
20. Записки барона Тотта о татарском набеге 1769 г. на Ново-Сербию // Киевская старина – 1883. – Т. 7. – № 9 – 10.
21. ЦДАУ. – Ф. 269. – Оп. 1. – Спр. 3967.
22. ЦДАУ. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 11526.
23. ІР НБУ. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 248.
24. Ястребов В. Греки в Елизаветграде. 1754 – 1777 гг. // Киевская старина. – Т. 8. – 1884. – № 4.
25. ІР НБУ. – Ф. IX. – Оп. 1. – Спр. 251.
26. ІР НБУ. – Ф. IX. – Оп. 1. – Спр. 252.
27. ІР НБУ. – Ф. IX. – Оп. 1. – Спр. 255.
28. ІР НБУ. – Ф. IX. – Оп. 1. – Спр. 1145.
29. ІР НБУ. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 250.

Didyk S. S. The Creation of the trade infrastructure on the Russian empire South-West frontier in the middle of the XVIIIth century (from the Novoslobidskiy cossack's regiment history). In the article is considered the problem of the development of the Russian empire trade infrastructure in the context of the Novoslobidskiy cossack's regiment history. The Novoslobidskiy cossack's regiment was the military formation organized by the Russian power on the South-west frontier of the empire. Creating the regiment, the government tried to put under control the all mass of the Ukrainian population and to involve them in the military service. Afterwards the government decided to use the regiment for comprehensive mastering of edge, including the development of the trade infrastructure on the South-west.
Key words: trade infrastructure, Russian Empire, Novoslobidskiy cossack regiment.

А. Г. Морозов, З. В. Священко

НАДІЛЬНЕ ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ ТА СЕЛЯНСЬКА ОБЩИНА У ПРОЕКТІ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОМІСІЇ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті досліджено позиції щодо надільного землеволодіння та селянської общини у проекті аграрної реформи Редакційної комісії Міністерства внутрішніх справ Російської імперії на початку ХХ ст.

Ключові слова: Російська імперія, селянська община, аграрна реформа, Редакційна комісія, надільне землеволодіння.

Регулювання аграрного законодавства є актуальною проблемою для сучасної України. В умовах ринкових відносин потрібна виваженість і поступовість під час підготовки аграрних законів, адже земельне питання – це наріжний камінь соціально-економічної політики держави. У вітчизняній історії є приклади довгострокової підготовки реформ. Один з них – законотворчий процес попередніх століпінських перетворень, коли назріла необхідність руйнування общини.

У червні 1902 р. при Міністерстві внутрішніх справ було створено Редакційну комісію з перегляду законодавства про селян під головуванням товариша міністра внутрішніх справ О. Стишинського. Матеріали для редакційної комісії готували співробітники Земського відділу МВС, зокрема його начальник В. Гурко. Втім, проект редакційної комісії мав глибоко суперечливий характер. Це позначилося на оцінці общинного землекористування. Саме община розглядалася як інститут, спроможний захистити інтереси найбіднішого селянства, відвернути процес його пролетаризації і відповідний сучасному рівню селянського господарювання.

Питання діяльності Редакційної комісії МВС розглядалося у працях В. Леонтович [1], М. Симонової [2], С. Сидельникова [3], І. Щербакової [4], Л. Нестерової [5] та ін., однак загалом означена проблема ще не дістала достатньо повного висвітлення, а тому стала предметом нашого аналізу. Автор статті ставить за мету з'ясувати позиції щодо надільного землеволодіння та селянської общини у проекті аграрної реформи Редакційної комісії Міністерства внутрішніх справ.

Восени 1903 р. Редакційна комісія завершила роботу над законопроектом аграрної реформи. Було підготовлено нове Положення про селян. Основним принципом цього положення, з-поміж інших, визнавався принцип наділення усього селянства землею, який члени Редакційної комісії розуміли як «створення сільського населення, забезпеченого у своїх потребах особливим, дарованим йому земельним фондом» [6, 11]. Також пафосно проголошувалося, що нове Положення буде діяти «багато років». Члени Редакційної комісії запропонували уряду рахуватися з майновою диференціацією селян як із закономірним процесом капіталізації аграрного сектора економіки. У документі йшлося: «Явище це настільки природне (тобто, майнова диференціація – А. М., З. С.), що перешкоджати йому... означало б суперечити основним началам економічного життя, в якому... саме нагромадження багатства є могутнім знаряддям накопичення господарського та культурного прогресу народу» [7, 451].

Автори нового Положення вважали, що заможні селяни передусім зацікавлені в охороні інституту власності, а відповідно і держави. У зв'язку з цим, рекомендувалося не перешкоджати зростанню чисельності заможного селянства [7, 451]. Водночас такий підхід не означав